

Systeemdenken is een sleutelvaardigheid voor wereldburgerschapeducatie

WAT?

Systeemdenken

- = een manier van kijken naar en denken over de wereld
- = verbanden en relaties onderzoeken in plaats van losse elementen
- = in- en uitzoomen op kwesties
- = aandacht hebben voor verschillende gevoelens, standpunten en perspectieven
- = het onderzoeken van (on)zichtbare, (on)bedoelde of (on)verwachte oorzaken en gevolgen
- = kijken naar het hier en nu, maar ook naar elders en later
- = je oordeel uitstellen en oog hebben voor zowel de details als het totaalplaatje

HOE BEREID IK ME VOOR?

- Kies **1 concreet doel** en bereid je vragen hierop voor.
bv. *De kinderen vertellen over de gevoelens van de personages van een boek/filmpje.*
- Grijp **stimulerende tussenkomsten** aan om systeemdenken een plaats te geven.
bv. stel prikkelende vragen over oorzaak en gevolg tijdens het spel in een hoek: *wat als je ...?*
- Houd je activiteit of gesprek **kort**. Pik desnoods later de draad weer op.
- Bereid de kinderen voor op een **luisterhouding** bv. tijdens een beweegmoment raken ze hun oor aan
- Voorzie materiaal om het denkproces van en voor de kinderen te **visualiseren** a.d.h.v. een denkwolk, schetsen, afbeeldingen, tekeningen, voorwerpen....
- Werk waar mogelijk met **kleine groepjes of individueel**. Zo kan je dieper en met meer focus op de antwoorden van de kinderen voortborduren.

HERHALEN LOONT!
KRUID REGELMATIG EEN
ACTIVITEIT MET VRAGEN DIE HET
SYSTEEMDENKEN STIMULEREN.

Systeemdenken is een sleutelvaardigheid voor wereldburgerschapeducatie

WAT?

Systeemdenken

- = een manier van kijken naar en denken over de wereld
- = verbanden en relaties onderzoeken in plaats van losse elementen
- = in- en uitzoomen op kwesties
- = aandacht hebben voor verschillende gevoelens, standpunten en perspectieven
- = het onderzoeken van (on)zichtbare, (on)bedoelde of (on)verwachte oorzaken en gevolgen
- = kijken naar het hier en nu, maar ook naar elders en later
- = je oordeel uitstellen en oog hebben voor zowel de details als het totaalplaatje

HOE BEGELEID IK?

Pluk tips uit deze lijst om een activiteit systeemdenken te begeleiden.

- Denk **samen** met en niet voor de kinderen. *Laten we dit samen onderzoeken.*
- Stimuleer het (kritisch) denken door **gerichte vraagstelling**. *Hoe komt het dat ...? Is dat (altijd) zo?*
- Stel (zoveel mogelijk) **open** vragen d.w.z. vragen waar meerdere antwoorden mogelijk zijn.
- **Vraag door**, toon interesse ook in onverwachte antwoorden.
- Stuur de gesprekken niet teveel. Laat de kinderen **eigen ideeën** en ervaringen binnenbrengen. *Wie heeft dit (ook) gezien, beleefd ...?*
- Blijf **neutraal**: je woordkeuze, intonatie, lichaamshouding en mimiek doen ertoe.
- **Vat samen** of verhelder de ideeën van de kinderen. *Dus jij denkt dat ...*
- **Vergelijk** jouw ervaring met de ervaring van het kind om het denken te prikkelen. *Toen ik dit deed, dan ...Ik zag al eens ...*
- Daag kinderen uit om gedachten te **delen** en verhelderen. *Aisha denkt dit, hoe denk jij er over?*
- Wissel van tijd- en ruimt perspectief. *Hoe was dit toen je oma klein was? Hoe zie je dit elders?*
- **Valoriseer** het denkproces: toon dat je belang hecht aan het denkproces van de kinderen bv. door expliciet te benoemen waar ze mee bezig zijn.

HERHALEN LOONT!
KRUID REGELMATIG
EEN ACTIVITEIT MET
VRAGEN DIE HET SYSTEEM-
DENKEN STIMULEREN.

HOE BEGELEID IK?

Pluk tips uit deze lijst om een activiteit systeemdenken te begeleiden.

- Denk **samen** met en niet voor de kinderen.
- Stimuleer het (kritisch) denken door **gerichte vraagstelling**. *Hoe komt het dat ...? Is dat zo?*
- Stel (zoveel mogelijk) **open** vragen waarop meerdere antwoorden mogelijk zijn.
- **Vraag door**, toon interesse in onverwachte antwoorden. *Waar, wanneer zag je ...? Hoe kan dat?*
- Stuur de gesprekken niet teveel. Laat de kinderen **eigen ideeën** en ervaringen binnenbrengen. *Wie heeft dit (ook) gezien, beleefd ...?*
- Daag kinderen uit om gedachten te **delen** en verhelderen. *Kato denkt dit, denk jij er ook zo over of niet?*
- **Visualiseer** de ideeën, gevoelens en gedachten van de kinderen. *Dit is wat jullie denken of voelen bij ...*
- **Vat samen** of verhelder de ideeën van de kinderen. *Dus jij vindt/denkt dat ...*
- **Vergelijk** jouw ervaring met de ervaring van het kind om het denken te prikkelen. *Toen ik dit deed, ...lk zag al eens ...*

Systeemdenken maakt kinderen bewust van de verwevenheid tussen zichzelf en de diverse wereld en stimuleert hen om met nieuwsgierige, kritische blik verbanden en perspectieven te onderzoeken.

Bijlage bij Praktijkids systeemdenken voor wereldburgerschapeducatie. © Djapo

HULPVRAGEN

Stel tijdens je activiteit doelgericht vragen om:

OORZAKEN EN GEVOLGEN TE ONDERZOEKEN

Hoe komt het dat ...? Wat gebeurt er als ...? Waarom gebeurt dit?

Voorbeeld Na een conflict op de speelplaat: *Hoe komt het dat x ruzie heeft? Wat doet hij dan? Wat gebeurt er dan met ...? Wat gebeurt er als je met jouw vriend ruzie hebt? Hoe kwam het dat je al eens ruzie had?*

DE DETAILS EN HET TOTAALPLAATJE TE ONDERZOEKEN

Wie of wat hoort hier (nog) bij ...? Wat doet ...in/op deze plaats? Waarom hoort dit bij ...? Wat doet x ...? Kan je dit weglaten? Waarom wel/niet? Wat is er hetzelfde of anders? Waar of wanneer speelt dit zich af?

Voorbeeld N.a.v. een verjaardagsfeestje in de klas bekijk je een filmpje over een verjaardagsfeest in een ander land of cultuur. Je verzamelt en vergelijkt afbeeldingen en voorwerpen. *Waar is het verjaardagsfeest? Wie komt naar het feest? Wat/wie hoort er bij een feest? Wat geeft/krijgt x als cadeau? Wat is er anders/hetzelfde tussen de feesten?*

GEVOELENS EN STANDPUNTEN TE ONDERZOEKEN

Wat denk jij hierover? Wat voel jij hierbij? Wat voelt x? Hoe voelt klasgenoot zich? Wat maakt je blij? Wat zorgt ervoor dat hij dit niet oké vindt?

Voorbeeld Tijdens een (bos)wandeling ontdekken de kinderen dat er een stuk bos is weggehakt. *Waarom zijn de bomen omgehakt? Wie gebruikt de bomen? Hoe voelen de vogels (dieren) zich hierbij? Wie zou blij zijn dat er bomen omgehakt zijn? ... Wat vind je ervan dat hier bomen omgehakt zijn?*

www.djapo.be/systeemdenken-praktijkids

HANDVATEN

Stel open vragen en vraag door. Scherp de kritische blik aan.

- Waarom denk jij dat ...? Welke andere mogelijkheden zijn er? Hoe zou dit komen? Is dit wel zo? Geldt dit ook voor ...? Waar, wanneer heb je dat (nog) ervaren, ...?

Wissel van perspectief.

- Laat de kinderen gevoelens en standpunten van zichzelf en anderen verkennen. Blik terug naar het verleden en vooruit naar de toekomst, naar hier en elders (wereldwijd).
- Wat denk/voel jij hierbij? Wat voelt/denkt ...hierbij? Waarom? Wiens gevoel of standpunt kan je nog onderzoeken? Hoe was dit vroeger? Wat gebeurt hiermee *elders*? Vergelijk deze situatie met ... (*elders, later*).

Onderzoek verbanden tussen delen & gehelen

- Laat de kinderen stilstaan bij de verschillende deelaspecten, personen of ... van een onderwerp, een verhaal, een groter voorwerp en hoe deze delen zich tot elkaar verhouden.
- Uit welke delen bestaat? Wie of wat hoort hier (nog) bij? Wat ontbreekt er? Welke rol speelt x in? Waarom hoort x bij ...? Waarom kan je x wel/niet weglaten? Wat is er hetzelfde of anders? Heeft x (n)iets te maken met ...?

Zoom in en uit op kwesties

- Richt het denken van de kinderen zowel op de details als op het totaalplaatje, op een gebeurtenis zowel als op de context.
- Waar, wanneer speelt zich dit af? Wie heeft er nog mee te maken? Welk (groter) probleem wordt hier aangekaart? Bestaat dit bij ons of elders ook? Wat speelt er zich in de achtergrond af?

Onderzoek verbanden tussen oorzaken & gevolgen

- Graaf naar zichtbare maar onthul ook dieper liggende verbanden.
- Hoe komt het dat ...? Wat gebeurt er als? Was dit gevolg bedoeld, verwacht? Waarom wel/niet? Welke oorzaken en gevolgen bedenk je nog? Welk verband is er volgens jou tussen x en y?

Visualiseer het denkproces

- Schets of noteer de gedachten en ideeën van de kinderen op bord, op een flap, muur etc. Zo maak je het denkproces gemeenschappelijk en stimuleer je de kinderen om hun gedachten te vergelijken en erop verder te borduren. Zo verrijk je het gedachtegoed van de klas.

Systeemdenken maakt kinderen bewust van de verwevenheid tussen zichzelf en de diverse wereld en stimuleert hen om met nieuwsgierige, kritische blik verbanden en perspectieven te onderzoeken.